

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

Београд
412-9/2024

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 15600 датум: 28.6.2024.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ПОЛИЦИЈСКИХ УПРАВА И СТАНИЦА

**Извештај о посети
Полицијској управи у Ваљеву -
седиште**

Београд, јун 2024. године

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Одбор за људска права Ваљево и Кликатив – Центар за развој социјалних политика.

¹ "Службени лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Службени гласник РС – Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен у "Службеном гласнику РС", бр. 82/22.

1.2. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВЕ	Полицијска управа у Ваљеву - седиште ПУ Ваљево
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	05. март 2024. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Тематска посета
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Праћење поступања по препорукама Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ)
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Ненајављена посета
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	Вођа тима: Ивана Босиљчић, <i>Стручна служба Заштитника грађана</i> Члан тима: Катарина Тоскић, <i>Комитет неравника за људска права - Јуком</i>

1.3. ТОК ПОСЕТЕ

У уводном разговору са полицијским старешинама представљен је тим НПМ и циљ посете. Потом су чланови тима од полицијских службеника у Одељењу криминалистичке полиције и у Дежурној служби прибавили информације од значаја за предмет овог извештаја, остварили увид у релевантну документацију и обишли две просторије за задржавање које се налазе у згради седишта ПУ Ваљево, а користе се за задржавање лица до 24 часа. За задржавање лица до 48 часова⁴ користе се просторије које се налазе у КПЗ за малолетнике у Ваљеву.

У тренутку посете НПМ, у просторијама за задржавање у седишту ПУ Ваљево затечено је једно задржано лице и са њим је обављен ненадзирани разговор. Задржано лице се није жалило на поступање полицијских службеника нити на могућност остваривања права.

1.4. САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Сви полицијски службеници су остварили пуну сарадњу са тимом НПМ и омогућили остваривање мандата НПМ. Члановима тима НПМ су пружене све тражене информације, увид у документацију, обилазак просторија за задржавање, као и ненадзирани разговор са затеченим задржаним лицем.

⁴ По Законикау о кривичном поступку.

1.5. ПОСЕТА ЦПТ

ЦПТ је у марту 2021. године обавио периодичну посету Републици Србији, а у марту 2023. године *ad hoc* посету, чији је циљ био да испита поступање полиције према лицима лишеним слободе. Чињенично стање које је утврдио приликом посета ЦПТ је изнео у извештајима, у којима је упутио и препоруке које је сматрао неопходним.⁵

Извештаји су достављени Републици Србији, која је након тога доставила своје одговоре на њих.⁶ Извештаји ЦПТ и одговори државе су јавно објављени и доступни на интернет страници ЦПТ.⁷

Током ове посете, НПМ је пратио начин на који је поступљено по препорукама ЦПТ. НПМ је пратио поступање само по оним препорукама које се односе на рад и услове у полицијским управама и њиховим организационим јединицама, односно препоруке чију примену је према оцени НПМ могуће пратити током посета полицијским управама.

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. ПОСТУПАЊЕ ПО ПРЕПОРУКАМА ЦПТ

ПРЕПОРУКЕ ЦПТ

ЦПТ позива српске власти да осигурају да се свим лицима које је полиција, из било ког разлога, лишила слободе, одобри право да обавесте блиског рођака или трећу страну по свом избору о својој ситуацији од самог почетка лишавања слободе (односно од тренутка када су приведени у полицијску станицу). Даље, притвореним особама треба пружити повратне информације о томе да ли је блиски рођак или неко друго лице обавештено о чињеници њиховог задржавања.⁸

Комитет позива српске власти да обезбеде да свим лицима које је полиција лишила слободе, из било ког разлога, буде дато право да од самог почетка лишења слободе обавесте о својој ситуацији блиског рођака или трећу страну по свом избору (односно од момента привођења у полицијску станицу). Даље, притвореним лицима треба дати повратну информацију о томе да ли је блиски рођак или неко друго лице обавештено о чињеници њиховог притвора, а одрицање од обавештења треба да буде прописно евидентирано у евиденцији притвора.⁹

НАЛАЗ НПМ:

Задржаним лицима се омогућава да о свом лишењу слободе обавесте блиску особу тако што одмах по довођењу у полицијску станицу, најчешће сами, обаве телефонски позив

⁵ Извештај Влади Србије о посети Србији коју је извршио Европски комитет за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ) од 9. до 19. марта 2021. год, ЦПТ/Инф (2022) 03 (Србија: Посета 2021); Извештај Влади Србије о посети Србији коју је извршио Европски комитет за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ) од 21. до 30. марта 2023. год, ЦПТ/Инф (2024) 04 (Србија: Посета 2023).

⁶ Одговори и коментари надлежних власти Републике Србије на Извештај ЦПТ поводом пете периодичне посете Републици Србији спроведене у периоду од 9. до 19. марта 2021. године, ЦПТ/Инф (2022) 04 (одговор државе); Одговори власти Републике Србије на Извештај ЦПТ о посети Републици Србији спроведеној у периоду од 21. до 30. марта 2023. године, ЦПТ/Инф (2024) 05 (одговор државе).

⁷ <https://www.coe.int/en/web/cpt/serbia>.

⁸ Србија: Посета 2021, пар. 35.

⁹ Србија: Посета 2023, пар. 30.

са личног мобилног телефона у присуству полицијских службеника. У ретким случајевима, полицијски службеници са службеног телефона позову број телефона који им лице да и омогуће задржаном лицу да се чује са родбином или другим блиским лицем по свом избору, како би их обавестило о свом лишењу слободе.

Према службеним наводима, у записнике о задржавању се уносе подаци о томе да је лице желело да обавести блиску особу, и коју, као и да ли је та особа обавештена и када. Уколико лице не жели да обавести блиску особу о лишењу слободе, то се такође евидентира у записнику о задржавању.

Увидом у предмете о задржавању СПИ Ваљево, по чијим решењима је у 2024. години до дана посете НПМ било 36 задржавања, уочено је да се у записницима о задржавању уписује време обавештавања трећег лица, као и податак о томе ко је обавештен. У предметима о задржавању по ЗКП, податак о томе кога је, када и на који број телефона задржано лице обавестило о свом лишењу слободе, констатује се већ у обрасцу обавештења о правима које се уручује задржаном лицу.

Према наводима полицијских службеника, задржана лица се одмах поучавају о овом праву и могу га и остварити одмах по довођењу у полицијску станицу. У документацији у коју је тим НПМ остварио увид, уочено је да су задржана лица имала могућност да остваре ово право убрзо након лишења слободе.

Наведено је потврдило и задржано лице затечено у просторији за задржавање у време посете НПМ.

ПРЕПОРУКЕ ЦПТ

ЦПТ позива српске власти да предузму кораке како би се осигурало да се право на приступ адвокату примењује ефикасно од самог почетка лишавања слободе од стране полиције. Даље, време у којем су полицајци контактирали адвоката по службеној дужности (или приватног адвоката) и када је конкретан адвокат био одређен и присуствовао у полицијској станици требало би да буде јасно назначено у притворским регистрима. Притвореницима се такође мора пружити прилика да разговарају са својим адвокатом насамо.¹⁰

Комитет позива српске власти да предузму кораке како би осигурали да се право на приступ адвокату ефикасно примењује од самог почетка лишавања слободе од стране полиције и да се спроводи у пракси, у светлу горе наведених напомена.¹¹

НАЛАЗ НПМ:

Лицима лишеним слободе се омогућава да, непосредно по доласку у службене просторије полиције, позову браниоца по свом избору, а у случајевима обавезне одбране, уколико не желе или не могу да ангажују браниоца по сопственом избору, одређује им се бранилац по службеној дужности, позивањем Адвокатске коморе.

Наведено је потврђено увидом у решења о задржавању и записнике о задржавању лица. Лица задржана у прекршајном поступку, по законима о јавном реду и миру и о безбедности саобраћаја на путевима, по правилу, не желе да ангажују браниоца, што се констатује и у решењима о задржавању. Сва лица задржана у кривичном поступку су имала или изабраног браниоца или им је постављен бранилац по службеној дужности.

¹⁰ Србија: Посета 2021, пар. 36.

¹¹ Србија: Посета 2023, пар. 31.

Записници о задржавању садрже податке о томе да ли је бранилац ангажован, његово/њено име и презиме и време када је контактиран, када је приступио задржаном лицу и када је обавио поверљив разговор са лицем.

Из документације у коју је НПМ остварио увид може се закључити да су адвокати долазили у полицијску станицу у кратком року од времена позивања.

Према наводима криминалистичког инспектора, када се грађанин позива у својству осумњиченог, у позиву се наводи и да има право на браниоца. Такође, уколико се у току прикупљања обавештења од грађанина оцени да се позвани грађанин може сматрати осумњиченим, што је веома ретко, одмах се поучава о праву да узме браниоца који ће присуствовати његовом саслушању, о делу које му се ставља на терет и да све што изјави може бити коришћено као доказ у кривичном поступку. Осумњиченом се прво омогућава да ангажује браниоца по свом избору, односно изјашњава се да ли ће изабрати браниоца, а уколико га не изабере поставља му се бранилац по службеној дужности.

У пракси се, по службеним наводима, ретко дешава да надлежни јавни тужилац повери саслушање полицији. Када се то деси, након довођења осумњиченог у полицијску станицу уручује му се обавештење о правима, омогући му се да ангажује браниоца или му се постави бранилац по службеној дужности и, пошто бранилац приступи, омогући се обављање поверљивог разговора са осумњиченим, па потом започиње саслушање.

Приликом саслушања користи се образац Записника о саслушању осумњиченог (ЗКП-11) у којем је предвиђено да се унесе податак о томе да је осумњиченом омогућен поверљив разговор са браниоцем који је надзиран само гледањем, а не и слушањем и колико је тај разговор трајао, али не и у ком временском периоду (од кад до кад) је разговор обављен.

Образац Записника о саслушању осумњиченог садржи констатацију да осумњичени пристаје да у предистражном поступку да свој исказ у присуству браниоца. Међутим, претходно није предвиђено уношење податка о томе да се осумњичени изричито изјаснио да ли ће узети браниоца по свом избору. Осим што изостанак овог податка може довести до тога да се такав записник о саслушању сматра незаконитим доказом, евидентирање наведеног је од значаја и за проверу каснијих примедби лица, које је примила делегација ЦПТ приликом ранијих посета Републици Србији, да су им адвокати по службеној дужности наметнути од стране полиције.

НПМ је на наведени недостатак већ указао Министарству унутрашњих послова у Извештају о посети Полицијској управи у Смедереву¹² и упутио препоруку да се измени формулар записника о саслушању осумњиченог (ЗКП-11), тако да се у записник уноси и податак о изричитом изјашњењу осумњиченог о томе да ли ће узети браниоца по свом избору, те у овом извештају неће понављати упућену препоруку.

НПМ изражава очекивање да ће Министарство унутрашњих послова остварити сарадњу са јавним тужалаштвом по овом питању, ради измене, односно допуне наведеног обрасца на препоручени начин.

¹² 412-6/2024, дел.бр. 9441 од 11. априла 2024. године.

ПРЕПОРУКА ЦПТ

Комитет понавља своју препоруку да српске власти предузму активне кораке да осигурају да полицијски службеници јасно саопште правни статус лица позваних у полицијску станицу у свим фазама испитивања, у складу са члановима 288. и 289. ЗКП. Конкретно, ако постоје елементи који упућују на то да је неко лице осумњичено за кривично дело, разговор треба прекинути, лицу треба дати информативни лист, а разговор треба наставити само у присуству адвоката. Штавише, таква фаза треба да буде предмет аудио и видео снимања (види став 16).¹³

НАЛАЗ НПМ:

Када се грађанин позива ради давања обавештења о кривичном делу или учиниоцу у позиву се наводи разлог позивања, у ком се својству позива и упозорење да може бити доведено ако се не одазове на позив. Уколико се позива у својству осумњиченог наводи се и да има право на браниоца.

Грађанин се само изузетно позива телефоном, најчешће када није позната његова адреса, а број телефона јесте, и у тим случајевима му се саопштава разлог позивања и својство у којем се позива. Не обавештава се о праву да ангажује адвоката, јер таква обавеза није законом прописана, али нема сметњи да позвани грађанин дође са адвокатом. Грађанин обавештења даје добровољно.

Ако у току прикупљања обавештења криминалистички инспектор оцени да постоје основи сумње да је позвани грађанин учинилац кривичног дела и да се може сматрати осумњиченим, што су у пракси, по наводима инспектора, веома ретки случајеви, одмах га обавештава о делу које му се ставља на терет и праву да ангажује браниоца који ће присуствовати саслушању. Прикупљање обавештења од грађанина се тада прекида и предузимају се радње усмерене на ангажовање браниоца. О томе се обавештава надлежни јавни тужилац који може обавити саслушање осумњиченог, што је у пракси најчешће случај, присуствовати саслушању или саслушање поверити полицији. Саслушању осумњиченог започиње тек када приступи бранилац и обави поверљив разговор са клијентом.

Увидом у поједине предмете уочено је да садрже податке о томе од ког тренутка се лице сматра осумњиченим или када је ухапшено, када су му саопштена права и уручено обавештење о правима, када је позван бранилац, време започињања и завршетка поверљивог разговора, са знаком да је разговор праћен само видео, не и аудио надзором. У записнику о саслушању наводи се и својство у којем се лице испитује и дело које му се ставља на терет. У предмету је затечена и службена белешка да је контактирано Више јавно тужилаштво и детаљи разговора.

У ПУ Ваљево, крајем 2022. или почетком 2023. године, у једној од канцеларија које се користе за свакодневни рад инспектора, инсталирана је опрема за аудио-видео снимање саслушања. Према наводима инспектора, ова је опрема веома ретко коришћена, тек пар пута, и то у вези са крвним и сексуалним деликтима.

ПРЕПОРУКА ЦПТ

ЦПТ препоручује српским властима да обезбеде строго поштовање начела лекарске поверљивости и да полицијски службеници прецизно евидентирају видљиве повреде у релевантним записницима у светлу горе наведених напомена (види такође став 85.). Конкретно, примедбе које је дао Комитет у ставу 20. у вези са

¹³ Србија: Посета 2023, пар. 34.

важношћу улоге коју има затворски чувар у спречавању злостављања такође су релевантне у овом контексту.¹⁴

НАЛАЗ НПМ:

Пракса у ПУ Ваљево је да када су према лицу примењена средства принуде, осим средстава за везивање, и/или уколико лице има видљиве повреде, оно се пре довођења у полицијску станицу, увек води на лекарски преглед у Ургентни центар.

Према наводима криминалистичког инспектора, када би неком позлило у канцеларијама Одељења криминалистичке полиције, позвали би службу хитне помоћи и преглед би ту био и обављен, уз поштовање лекарске поверљивости, али такав случај нису имали. Ходник тог одељења је под видео надзором, као и читав пут којим се лице спроводи од дворишног улаза у зграду ПУ до просторија за задржавање.

Према наводима полицијских службеника Дежурне службе, уколико према лицу нису примењена средства принуде и нема видљиве повреде, не обавља се лекарски преглед пре смештања у просторију за задржавање. Током задржавања, позива се служба хитне помоћи у случају да лице затражи лекарски преглед или му позли или полицијски службеник процени да је потребно. Лекарски преглед се тада обавља у просторији испред просторије за задржавање, која је, такође, под видео надзором.

Како је тиму НПМ описано, полицијски службеник стоји непосредно испред отворених врата те просторије, а уколико лекар затражи, омогући се да остане насамо са лицем које прегледа. Увидом у записнике о задржавању лица у просторијама за задржавање ПУ Ваљево може се уочити да се у њих уносе подаци о обављеном лекарском прегледу, али се присуство полицијских службеника лекарском прегледу на захтев лекара из безбедносних разлога, нигде не евидентира. Полицијски службеници су то потврдили, наводећи да се тај податак не уноси ни у напомене у записнику ни у службену белешку.

У предметима о задржавању лица по ЗКП-у у које је извршен увид, у записницима о задржавању нису затечени подаци о обиласцима и оброцима, као ни о пруженој медицинској помоћи. Наведено се образлаже техничким разлозима, односно околношћу да се за задржавање лица до 48 часова користе спаваонице у КПЗ за малолетнике у Ваљеву, те није технички могуће уносити ове податке у јединствени систем МУП-а.

Увидом у ове предмете, НПМ је уочио да у њима постоје посебни извештаји о извршеном надзору над задржаним лицем, пруженој лекарској помоћи и другим чињеницама од значаја. Дежурни полицијски службеник сачињава извештај у својој смени о обиласцима задржаног лица. Уочено је да су ови извештаји детаљни, а обиласци чести (око 12-15 напомена о надзору у току смене) и праћени описом радњи лица у том моменту (спава, шета по просторији и др.).

Подаци о указаној медицинској помоћи се у предметима о задржавању лица по ЗКП-у, такође, налазе у посебним извештајима у којима се евидентира тачно време када је лице затражило медицинску помоћ, тачно време када је хитна помоћ пристигла у просторије, име техничара и лекара, напомена да је лице прегледано, који лек је дат и на који начин. Ни у овим извештајима, међутим, нема података о евентуалном присуству полицијских службеника лекарском прегледу на захтев лекара из безбедносних разлога.

НПМ указује да присуство полицијских службеника лекарским прегледима непосредно испред отворених врата просторије у којој се преглед обавља тако да могу да чују садржину комуникације између задржаног лица и лекара не би требало

¹⁴ Србија: Посета 2021, пар. 37.

да буде пракса, јер се тиме нарушава приватност и поверљивост прегледа. Уколико у конкретном случају постоје нарочити безбедносни разлози који указују на ту потребу, полицијски службеници ће са тим разлозима упознати лекара како би донео одлуку о присуству немедицинског особља лекарском прегледу, односно затражио да прегледу присуствују полицијски службеници. Уколико лекар затражи да полицијски службеници присуствују лекарском прегледу задржаног лица, прегледу би требало да присуствују службеници истог пола ког је и лице које се прегледа и то тако да не могу да чују разговор између лекара и лица, а присуство лекарским прегледима и разлоге за то полицијски службеници би требало да писмено констатују.

НПМ напомиње да записник о задржавању, у тачки 7. садржи поља за уношење података о обављеном лекарском прегледу, који је недавно и унапређен тако да омогућава и унос информација о томе "да ли је службено лице присуствовало лекарском прегледу" и "разлог присуствовања".

1.

УТВРЂЕНО

У ПУ Ваљево не поступа се у потпуности у складу са прописима и стандардима када је реч о поверљивости лекарских прегледа, а у записнике о задржавању не уноси се податак о присуству полицијских службеника лекарским прегледима на захтев лекара из безбедносних разлога.

РАЗЛОЗИ

Полицијски службеници, само по захтеву медицинског особља, из разлога безбедности медицинског особља, могу присуствовати здравственом прегледу лица и то полицијски службеник истог пола као и лице које се прегледа.¹⁵

Пацијент има право на поверљивост свих личних информација, које је саопштио надлежном здравственом раднику, односно здравственом сараднику, укључујући и оне које се односе на стање његовог здравља и потенцијалне дијагностичке и терапијске процедуре, као и право на заштиту своје приватности током спровођења дијагностичких испитивања и лечења у целини.¹⁶

Комитет мора још једном да нагласи да лекарски прегледи треба да почивају на начелу поверљивости, и да надзор над њима врши само гледањем, а не и слушањем и - осим уколико лекар изричито не захтева супротно у датом случају - ван видокруга полицијског кадра. Присуство полицијског кадра током лекарских прегледа задржаних лица могло би да обесхрабри задржано лице које је било изложено неадекватном поступању да то и каже, и генерално је штетно за успостављање доброг односа између лекара и пацијента; треба да се пронађу алтернативна решења како би се ускладили безбедносни захтеви и начело лекарске поверљивости.¹⁷

Сви лекарски прегледи особа у полицијском притвору морају се обављати тако да припадници полиције не могу да их чују и, осим уколико то лекар који врши преглед не затражи другачије у дотичном случају, изван видокруга тих полицајаца.¹⁸

¹⁵ Правилник о полицијским овлашћењима ("Сл. гласник РС", бр. 41/2019), члан 36. ст. 3.

¹⁶ Закон о правима пацијената („Сл. гласник РС“, бр. 45/13), члан 14, ст. 1 и 2.

¹⁷ Извештај ЦПТ Републици Србији, ЦПТ (2017) 63, тачка 37.

¹⁸ Дванаести општи извештај Европског комитета за спречавање за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (2002), параграф 42.

ПРЕПОРУКА

ПУ Ваљево ће обезбедити да приликом лекарских прегледа доведених и задржаних лица полицијски службеници поступају на следећи начин:

- полицијски службеници неће присуствовати лекарским прегледима лица, осим ако то затражи лекар;
- полицијски службеници су дужни да лекара упозоре на све безбедносне аспекте од значаја за доношење одлуке о присуству немедицинског особља лекарском прегледу;
- у случајевима када лекар затражи да полицијски службеници присуствују лекарском прегледу лица, прегледу ће присуствовати полицијски службеници истог пола ког је и лице које се прегледа и биће присутни тако да не могу да чују разговор између лекара и лица;
- полицијски службеници ће писмено констатовати присуство лекарским прегледима и разлоге за то.

У прегледаној документацији уочено је да се у њу уносе подаци о констатованим повредама. Примера ради, у случају лица задржаног 26. децембра 2023. године, које је саслушавано у полицији, евидентирана је и описана видљива повреда коју је задржаном лицу констатовао лекар на обављеном прегледу.

Након прегледа и евентуалне терапије, медицинска документација остаје код задржаног лица, односно не задржава се у предмету, што је увидом и потврђено, будући да у документацији о задржавању тим НПМ није затекао медицинску документацију задржаних лица.

ПРЕПОРУКЕ ЦПТ

ЦПТ препоручује српским властима да предузму кораке како би се обезбедило да без одлагања осигурају да сва лица која је полиција задржала буду у потпуности обавештена о својим основним правима од самог почетка њиховог лишавања слободе (то јест, од тренутка када су дужна да остану у полицији). То би требало осигурати пружањем јасних усмених информација на самом почетку, које би се допуњавале што је пре могуће (то јест, одмах по њиховом доласку у полицијске просторије) давањем писменог обрасца у којем би се њихова права директно приказивала.

Даље, Комитет такође препоручује да се различите верзије информативних листова обједине и стандардизују и да увек садрже право притвореног лица да обавести трећу страну и да приступи лекару како је наведено у члану 69. ЗКП.¹⁹

Комитет позива српске власти да уложе неопходне напоре како би осигурали да полицијски службеници буду посебно пажљиви у време хапшења и у каснијим фазама притвора како би се осигурало да притворена лица заиста могу да разумеју своја права. Полиција је дужна да се увери да је то тако. Даље, сви информативни листови које користи српска полиција за задржавање осумњичених за кривична дела треба да садрже одредбу о правима на приступ адвокату и лекару, као и обавештење трећег лица о притвору (укључујући конзуларни орган), сходно члану 29. ППО.

¹⁹ Србија: Посета 2021, пар. 38.

Даље, треба предузети делотворне кораке како би се осигурало да се притвореним страним држављанима који не разумеју српски језик одмах пруже услуге преводиоца и да се од њих не тражи да потписују изјаве или друге документе без ове помоћи. Коначно, сва лица лишена слободе треба да добију информације о својим процесним правима у формату који им је доступан, у зависности од њихових потреба: нпр. величина слова, или писање једноставним и приступачним језиком, усмено, различите потребе особа.²⁰

НАЛАЗ НПМ:

Према службеним наводима, сва лица се од почетка лишења слободе обавештавају о правима која им припадају, усмено на лицу места, пре довођења у полицијску станицу, а по доласку у станицу уручивањем писаног обрасца који садржи обавештење о правима. Затечено задржано лице потврдило је да је одмах усмено упознат са правима, а да му је по довођењу у станицу уручен писани примерак обавештења о правима.

Из документације у коју је НПМ имао увид може се закључити да су лица добијала писмено обавештење о правима убрзо по довођењу у полицијску станицу, као и да обрасци обавештења садрже прописана права: да о свом лишењу слободе обавести блиско лице, дипломатско-конзуларног представника земље чији је држављанин; да ангажује браниоца по свом избору и да ће му се бранилац одредити по службеној дужности, ако га сам не изабере, када је то законом обавезно; да има право да га прегледа лекар и друга права прописана важећим прописима и у складу са важећим стандардима.

У предметима о задржавању у које је тим НПМ остварио увид, налазила су се писмена обавештења о правима доведених и задржаних лица, која су била потписана или је, у ређим случајевима, било наведено да је лице одбило да их потпише.

У информационом систему МУП-а доступни су обрасци обавештења о правима на српском језику, на језицима националних мањина и на енглеском језику. Према службеним наводима, увек када постоји потреба, ангажује се овлашћени тумач, уз чију помоћ се лице информира о правима и то се евидентира на формулару обавештења о правима.

Увидом у предмет о задржавању једног турског држављанина до 48 часова, НПМ је констатовао да се у њему налази обавештење о правима на енглеском језику, уз напомену да су задржаном лицу права преведена на турски језик. Према наводима полицијске службенице која је поступала у том предмету, преводиоца за турски језик у конкретном случају обезбедило је надлежно јавно тужилаштво, јер је реч о задржавању по ЗКП, односно по налогу тужилаштва. У случајевима када задржавање одређује полиција, а доведено и задржано лице је страни држављанин који не разуме српски језик, тада преводиоца обезбеђује МУП. Радње ради ангажовања преводиоца се предузимају без одлагања.

ПРЕПОРУКЕ ЦПТ

ЦПТ препоручује српским властима да предузму мере како би осигурале да записници о задржавању неке особе пружају потпун и тачан приказ свих значајних догађаја који се дешавају током боравака притвореног лица у полицијском притвору. Нарочито треба водити рачуна да се тачно евидентира време службеног почетка лишавања слободе, време када се контактира адвокат по службеној

²⁰ Србија: Посета 2023, пар. 39.

дужности или приватни адвокат, време када је именовани адвокат званично именован и време када је адвокат заправо присутан у полицијској станици.²¹

Комитет понавља своју препоруку да српске власти предузму мере како би се осигурало да записник о лишавању слободе особе пружи потпун и тачан приказ свих значајних догађаја који су се десили током боравка притвореника у полицијском притвору. Посебно треба водити рачуна о тачном евидентирању времена ефективног почетка лишења слободе и тачном евидентирању свих фаза које воде до именовања адвоката, њиховог доласка у полицијску станицу и трајања поверљивог разговора са осумњиченим.²²

НАЛАЗ НПМ:

Сходно важећим прописима, задржавање лица у кривичном поступку се рачуна од момента хапшења, односно одазивања на позив; за лица задржана у прекршајном поступку од почетка довођења; а за лица задржана у складу са правилима о безбедности саобраћаја на путевима од тренутка алкотестирања или одбијања алкотестирања.

Увидом у поједине предмете о задржавању уочено је да се почетак задржавања правилно рачунао.

У записницима о задржавању у које је тим НПМ имао увид су уношени подаци о томе када је бранилац контактиран, када је приступио у полицијску станицу и када је обавио поверљив разговор са лицем.

Записници о задржавању лица у просторијама за задржавање у ПУ Ваљево у које је остварен увид садрже све информације о току задржавања и остваривању права лица током трајања задржавања. Према наводима полицијских службеника, задржаним лицима се омогућава да документацију о задржавању држе код себе током трајања задржавања, што је потврдило и затечено задржано лице.

Када је реч о задржавању лица по ЗКП-у, које се обавља у КПЗ за малолетнике у Ваљеву, као што је већ речено, записници о задржавању из техничких разлога не садрже све прописане податке, али су у предметима о задржавању затечени детаљни посебни извештаји полицијских службеника о обилацима задржаних лица, пруженој медицинској помоћи и другим догађајима током трајања задржавања. У записницима у овим предметима стоје напомене када лице одбије да користи неко своје право, без назнаке разлога. Из посебних извештаја у које је остварен увид произлази да су обиласци задржаних лица у просторијама у КПЗ за малолетнике у Ваљеву чести, и да се у посебне извештаје бележе све значајне информације о стању и понашању задржаног лица.

Имајући у виду да записници о задржавању треба да садрже потпун и тачан приказ тока задржавања и остваривања права лица током трајања задржавања и да ти подаци служе и за проверу каснијих евентуалних примедби на услове задржавања и поступање полицијских службеника према задржаном лицу, као и да се по завршетку задржавања примерак записника уручује задржаном лицу, потребно је да записници о задржавању садрже све релевантне податке о остваривању права задржаног лица и току задржавања.

Стога би техничке препреке, када је реч о вођењу записника о задржавању за лица која се налазе на задржавању у КПЗ за малолетнике у Ваљеву, требало превазићи, по угледу на друге полицијске управе, те изнаћи адекватан начин који ће

²¹ Србија: Посета 2021, пар. 39.

²² Србија: Посета 2023, пар. 44.

обезбедити да се подаци достављају полицијском службенику који их уноси у електронски записник о задржавању.

2.

УТВРЂЕНО

У ПУ Ваљево - седиште записници о задржавању лица по ЗКП нису потпуни, јер не садрже све прописане податке о току задржавања и остваривању права задржаног лица.

РАЗЛОЗИ

ЦПТ сматра да би се основне гаранције дате особама у полицијском притвору могле додатно оснажити (а рад полицијских службеника могуће и знатно олакшати) уколико би постојао јединствен и свеобухватан полицијски записник за сваку притворену особу, у којем би били евидентирани сви аспекти притвора и све радње предузете у вези притворених особа (време када су лишене слободе и разлози за то; када су им саопштена њихова права; знаци повреда, психичке болести, итд; када су члан породице/конзулат и адвокат били контактирани и када су их ови посетили; када им је била понуђена храна; када су били саслушани; када су били пребачени или ослобођени, итд.). За различите ставке (на пример, ствари у поседу дате особе, чињеници да су особи саопштена њена права и да се та особа на њих позива или да их се одриче), требало би добити потпис притвореника, односно, уколико је потребно, објаснити због чега тај потпис недостаје. Надаље, адвокату притвореника би требало омогућити увид у тај записник о притвору.²³

О задржавању лица полицијски службеник сачињава записник о задржавању лица, који садржи податке прописане у члану 111. овог правилника. Записник о задржавању лица потписује полицијски службеник који је лице задржао и задржано лице. Примерак записника се уручује задржаном лицу. Ако задржано лице одбије да прими примерак записника или одбије да га потпише, полицијски службеник ће о томе сачинити забелешку на записнику.

Записник о задржавању лица садржи: 1) личне податке задржаног лица (име, презиме, адресу, јединствени матични број грађана); 2) време почетка задржавања; 3) правни основ за задржавање; 4) податке о начину упознавања лица за разлозима задржавања и његовим правима; 5) податке о оствареним правима задржаног лица; 6) податке о обавештавању чланова породице, других лица и надлежних органа о задржавању лица; 7) податке о довођењу задржаног лица надлежном органу; 8) податке о видљивим телесним повредама, другим сазнањима о здравственом стању и пруженој медицинској помоћи задржаном лицу; 9) податке о привремено одузетим предметима погодним за напад, повређивање или самоповређивање; 10) податке о времену и разлозима напуштања и повратка лица у просторије за задржавање; 11) време престанка задржавања; 12) потпис задржаног лица и полицијског службеника који спроводи задржавање.²⁴

ПРЕПОРУКА

ПУ Ваљево ће у будућем раду у записнике о задржавању по ЗКП уносити податке о томе када су полицијски службеници обишли задржано лице, напомене у вези са тим уколико постоје, податке о пруженој медицинској помоћи и све друге прописане податке.

²³ Стандарди ЦПТ: Полицијски притвор, ЦПТ/Инф (92) 3, пар. 40.

²⁴ Правилник о полицијским овлашћењима, чл. 38. и чл. 111.

ПРЕПОРУКЕ ЦПТ

ЦПТ препоручује да српске власти у пракси уведу електронско (тј. аудио и/или по могућности видео) снимање свих полицијских разговора у светлу примедби у ставу 20. Даље, желео би да буде обавештен о полицијским установама у којима су собе за разговор опремљене уређајима за аудио и видео снимање.²⁵

Комитет понавља своју препоруку да српске власти успоставе систем за систематско аудио-видео снимање свих полицијских разговора са осумњиченима за кривична дела, спроведених у складу са чланом 289. ЗКП. Ово би захтевало успостављање потпуно опремљених просторија за разговоре у полицијским станицама, усвајање подзаконских аката о складиштењу података и техничким захтевима, као и обуку запослених за њихово коришћење. У начелу, систематско снимање треба да обухвати све фазе полицијског испитивања, укључујући и давање информација о правима на почетку интервјуа.²⁶

НАЛАЗ НПМ:

У седишту ПУ Ваљево једна од канцеларија коју користе криминалистички инспектори у свакодневном раду опремљена је опремом за аудио и видео снимање саслушања, али је иста, према службеним наводима, до сада коришћена само пар пута.

Према наводима полицијских службеника, поједини запослени су пре више година похађали обуку о методама саслушања („PEACE модел за обављање службеног разговора“), али таквих обука није било у скорије време нити су запослени имали посебну обуку за снимање саслушања. Такође, начин чувања и руковања са снимљеним материјалом није уређен прописима.

Имајући у виду да је снимање саслушања осумњичених питање системског карактера које је као такво потребно уредити, обучити запослене и уједначити праксу у том погледу, НПМ ће посветити посебну пажњу решавању овог питања кроз континуирани дијалог са Министарством унутрашњих послова и евентуално упућивање препорука за унапређење поступања.

ПРЕПОРУКА ЦПТ

ЦПТ препоручује да се извештаји о примени средстава принуде саставе брзо и тачно, у складу са чланом 105 Закона о полицији, као и да се процена усклађености такве принуде са принципима неопходности, пропорционалности и законитости спроводе са анализом свих релевантних информација од стране непосредног супервизора. На крају, треба изградити извештаје о примени средстава принуде за све случајеве у којима је примена силе била неопходна, посебно у време лишења слободе притвореног лица.²⁷

НАЛАЗ НПМ:

У седишту ПУ Ваљево у 2024. години до дана посете НПМ било је укупно 146 задржавања (по свим основима).

Према подацима Одељења криминалистичке полиције, средства принуде су у истом периоду употребљена у три случаја, и то сва три пута средства за везивање, а употребе других средстава принуде није било.

²⁵ Србија: Посета 2021, пар. 41.

²⁶ Србија: Посета 2023, пар. 43.

²⁷ Србија: Посета 2021, пар. 42.

У 2023. години, средства принуде су употребљена у 25 случајева, од чега је физичка снага употребљена у 8 случајева, а у осталим случајевима се радило само о употреби средстава за везивање. Примене гумене палице и других средстава принуде није било.

У ПУ Ваљево о свакој употреби средстава принуде се формира посебан предмет, а постоји и свеска у којој се води јединствена евиденција употребе ових средстава.

Увидом у предмете уочено је да сваки предмет садржи податке о полицијским службеницима који су употребили средство принуде, лицима над којима је употребљено, врсти употребљеног средства, околностима догађаја, пруженом отпору лица, издатом упозорењу, начину примене средства принуде и друге податке од значаја за оцену оправданости и правилности њихове употребе.

Приликом оцене оправданости и правилности употребе средстава принуде, осим разматрања извештаја, предузимају се радње у циљу потпуног утврђивања чињеничног стања, прикупљањем обавештења и изјава од очевидаца и од других полицијских службеника који имају непосредна сазнања о околностима њихове примене, као и преко других доступних извора информација.

Када су употребљена само средства за везивање и од њихове употребе нису наступиле никакве последице, на извештају се забележи да ли је или није ово средство оправдано и правилно употребљено.

Увидом у поједине предмете оцене оправданости и правилности употребе физичке снаге НПМ је уочио да је у ПУ Ваљево настављена добра пракса, која је уочена још 2014. године приликом прве посете НПМ овој ПУ, да се о употреби средстава принуде сачињава службена белешка о обавештењу примљеном од грађанина према којем је средство примењено, као и да се узимају изјаве сведока догађаја, које чине саставни део предмета о употреби средстава принуде, коју праксу НПМ поново похваљује.

Извештаји о употреби средстава принуде се ажурно састављају и подносе, а оцена оправданости и правилности њихове употребе се доноси у законом прописаном року. Такође, извештаји садржи све прописане податке, као и детаљан опис догађаја, пруженог отпора лица и поступања полицијског службеника, са подацима о начину употребе физичке снаге и њеном престанку.

На основу налаза из посете тим НПМ закључује да се у ПУ Ваљево поступа у складу са овом препоруком ЦПТ.

ПРЕПОРУКА ЦПТ

ЦПТ препоручује да се предузму мере како би се осигурало да све полицијске станице поседују залиху основних хигијенских производа као што су сапун и хигијенски улошци за притворена лица.²⁸

НАЛАЗ НПМ:

У ПУ Ваљево постоје две просторије за задржавање, капацитета за по једно лице, и обе су у функцији. Приликом обиласка просторија, тим НПМ их је затекао уредне у погледу услова за боравак, са чистом и комплетном постељином.

У просторијама за задржавање нема тоалета. Задржаним лицима су, зависно од пола, на располагању два тоалета, мушки и женски, који се налазе у ходнику зграде седишта ПУ Ваљево, које користе и запослени и грађани који из различитих разлога долазе у зграду

²⁸ Србија: Посета 2021, пар. 45.

ПУ. Задржана лица се, ради обављања физиолошких потреба, изводе из просторије за задржавање, тоалете користе под надзором полицијског службеника, али без нарушавања приватности.

Тоалети су затечени у чистом стању, опремљени сапуном и тоалет папиром.

ПРЕПОРУКА ЦПТ

Комитет такође препоручује да се притвореним особама обезбеде храна и вода након осам сати од почетка лишавања слободе. С тим у вези, треба изменити одговарајућу одредбу Правилника о условима притворског простора у складу са тим.²⁹

Комитет понавља своју препоруку да српске власти обезбеде да се лицима у полицијском задржавању нуди храна у редовним интервалима током њиховог боравка. Такође, Комитет сматра да лицима у полицијском притвору треба обезбедити најмање један топли оброк дневно, који би требало да буде обилнији од сендвича. Даље, различити јеловници засновани на здравственим и културним потребама треба да буду доступни у складу са одредбама члана 37. ППО-а.³⁰

НАЛАЗ НПМ:

Сходно домаћим прописима, задржаном лицима се обезбеђује један оброк у року од шест сати од почетка задржавања, а у случају да задржавање траје дуже од 12 сати, обезбеђују се три obroка.³¹ Оброци за задржана лица се обезбеђују из ресторана који се налази у згради седишта ПУ и састоје се од сендвича и јогурта. Посебан режим исхране се, према наводима полицијских службеника, обезбеђује најчешће током поста тако што се задржаном лицу, на његов захтев, обезбеди посна храна из истог ресторана.

Лица која су задржана по ЗКП-у у просторији која се користи за задржавање у КПЗ за малолетнике у Ваљеву добијају храну у време и по режиму који важи у том заводу, а што укључује и један топли оброк дневно. Такође, доступна је и исхрана у складу са религијским потребама лица.

²⁹ Србија: Посета 2021, пар. 45.

³⁰ Србија: Посета 2023, пар. 49.

³¹ Правилник о полицијским овлашћењима, чл. 37. ст. 2.